

HOL IS VAN A RÉGIÓ VAGYONA?

Fábián Attila¹ – Tóth Balázs²

PhD, egyetemi docens – doktorandusz

Nyugat-magyarországi Egyetem, Közgazdaságtudományi Kar

Summary

The territorial capital is a new and fruitful concept which enables direct consideration to be made of a wide variety of territorial assets, both tangible and intangible, and of a private, public or mixed nature. The economic role of territorial capital is to enhance the efficiency and productivity of local activities. A stylised, potential treatment of the single elements of territorial capital should address its efforts towards finding a way to measure each of them quantitatively. The impossibility of direct measurement implies equating the effects of territorial capital with ‘technological progress’ in a production function – but this would only be a measure of our “ignorance”. In this paper, we talk about the components of territorial capital, based on the two dimensions of rivalry and materiality, it has gone beyond the traditional “square” encompassing pure private and pure public goods, human capital and social capital. The public policy should support “relational” actions, should support “transcoding” services linking scientific output and business needs/ideas, such as transfer of R&D, development of a science-based entrepreneurship or university spin-offs.

1. A regionális növekedés új típusú megközelítése

A regionális fejlődési folyamatok elemzése során, az elmúlt években, a hosszú távú kínálatorientált megközelítés sikeresebb volt, mint a keynesi értelemben vett szigorúan keresletorientált elmélet.

A regionális belső kereslet még rövidtávon sem lényeges eleme a regionális növekedés ösztönzésének. Ennek fő oka a régiók közötti jelentős integráció és az állandóan bővülő nemzetközi és interregionális munkamegosztás, másrészt a nemzeti kereslet növekedése minden bizonnyal sokkal fontosabb a belső regionális teljesítmény számára. Az egyes régiók azonban túlteljesíthetik (vagy alulteljesíthetik) a nemzeti átlagot más régiók kárára (vagy javára). A nemzetközi kereslet növekedése, kedvező hatással lehet a gyorsan növekvő, keresletorientált ágazatokra szakosodott régiók fejlődésére. Ez azonban valószínűleg csupán rövidtávon működik jól. Pontosabb elemzések azt támasztják alá, hogy hosszabb távon nem szükségszerű, hogy a különböző régiók egyformán részesedjenek a nemzetközi kereskedelem (összesített vagy szektoronkénti) növekedésének előnyeiből.

Az autóipart például sokáig lassú növekedésű iparágnak tartották, de ennek ellenére képes volt egyre sikeresebbé válni, az egyébként stagnáló nemzetközi piacon és Európa stratégiaiul fontos iparágává válni. Igaz, hogy talán épp ezért érintette olyan mélyen, a tavaly októberben kirobban gazdasági válság.

A kínálati oldal elemeiből kiindulva éppen ezt a régiónkénti megkülönböztetett növekedési képességet kell értelmezni és esetleg előre jelezni. Az integrált kereslet-kínálati megközelítést hosszú ideig bonyolult visszajelzések és növekvő nyereségek határozták meg. Ez elég jó magyarázatot adott a teljesítménybeli különbségekre, különösen akkor, ha jelentős kumulatív hatások játszottak szerepet, és döntően befolyásolták a győztes és vesztes régiók tipológiáját.

Manapság a regionális növekedésnek szelektívebb rendszere van kialakulóban, amely különbséget tesz az egyes régiók fejlődési irányai között, ennek következtében változatos fejlődési irányzatok alakulnak ki. Ez a jelenség a különböző regionális fejlődési irányzatok szigorúbb és szelektívebb értelmezését teszi szükségessé.

Talán a kutatók maguk is igényesebbek lettek a régió-specifikus növekedési pályák pontos értelmezésében, és az is fontossá vált számukra, hogy minden régió rendelkezzen jól behatárolt növekedési stratégiával. Ezt a tudatosságot még egy fontos érv is alátámasztja: a globalizáció és a számos országban bevezetett közös fizetőeszköz következtében a régióknak (és a nemzeteknek is) fokozottan figyelembe kell venniük a termelési rendszereik versenyképességét. Hiszen itt már nem léteznek spontán vagy automatikus kiigazító mechanizmusok a romló termelékenység (vagy az alacsony növekedési ráta) korrigálására. A fizetőeszköz leértékelése a továbbiakban már nem

járható út, hiszen nincsenek nemzetközi pénzügy egyezmények sem (Érdemes lesz Szlovákiára figyelni e téren az év második felében!). Továbbá a bérek és árak nem képesek a felborult pénzügyi egyensúly gyors helyreállítására, főként azért nem, mert a béreket és árakat nem régiós szinten határozzák meg. Nemzetközi, illetőleg régióközi kereskedelmi elméletek vonatkozásában elmondható, hogy a régiók nem a ricardói komparatív előnyök elve alapján versenyeznek egymással – ami minden egyes régióknak szerepvállalást juttatott a nemzetközi munkamegosztásban – hanem sokkal inkább a Smith által képviselt abszolút előnyök játékszabályai szerint. Ez az elmélet hasonlít a Porter által képviselt verseny előnyök koncepcióhoz.

Mindezek következtében minden régió, város vagy kistérség lehetséges növekedési stratégiáját alapvetően a helyben meglévő eszközök és rendelkezésre álló erőforrások, valamint azok hatékony kihasználása határozza meg. Ezt egyre gyakrabban, röviden területi tőkének nevezik.

2. A területi fejlődés kulcsa

A helyi versenyképesség nem azonos a helyben található kínálati lehetőségekkel. Ezek a kínálati kondíciók szükségszerűen tartalmazzák olyan, teljesen új elemeket is, amelyek nem sorolhatók a hagyományosak (mint például a tőke és a munka, a helyi erőforrások és az infrastrukturális adottságok) közé. Az ipari körzetek, az innovatív környezet és a termelési központok endogén fejlődését vizsgáló hatalmas elméleti irodalomban a kutatók figyelme már régóta olyan megfoghatatlan, atmoszférikus, helyi szinergiák és irányítási tényezők felé irányult, amelyeket az elmúlt másfél évtizedben, új értelmezésben, társadalmi tőkének (Putman 1993), kapcsolati tőkének (Camagni 1999, Camagni és Capello 2002) vagy kissé eltérő megközelítésben tudáserőforrásnak neveztek (Foray 2000, Storper 2003, Camagni 2004).

Az eltérés nem csak terminológiai jellegű, hiszen a feltáró elemzés jelentősen túllépett a hagyományos funkcionális elemzésen. Az okozati hatások, a determinált kapcsolatok helyébe olyan komplex, szubjektív tényezőket is tartalmazó kapcsolatok kerültek, amelyek hatással vannak azokra a folyamatokra, amelyek során a gazdasági valóság gazdasági hajtóerővé válik. Nyitottak a külső ösztönző erők befogadására, azokra kreatív módon képesek reagálni, hajlandók az együttműködésre és *szinergikusan* működnek. A helyi versenyképességet úgy kell értelmezni, hogy az a helyi szinten jelen lévő bizalomra épül és bizonyos értelemben a tőkéhez tartozik. A kreativitás fontosabb, mint a munkaerő pusztá elérhetősége, a helyi hatékonyság és identitás, valamint az élet minősége terén a kapcsolatok lényegesebbek, mint az elérhetőség.

Az új módszertani megközelítést segítő teoretikus elemek a következők:

- célirányos racionalitás és döntéshozatal-elmélet bizonytalan feltételek esetén (Malmgren 1961, Simon 1972), különös tekintettel az ipari innovációk alkalmazására (Nelson és Winter 1982),
- a közgazdasági elmélet intézményes megközelítése, amely a szerződéselméleten nyugszik, nagy hangsúlyt helyezve a szabályokra, viselkedési normákra és az olyan intézményekre, amelyek a tranzakciókat védettebb irányítási struktúrákba foglalják (Williamson 2002), ezáltal csökkennek a konfliktushelyzetek, és lehetővé válik a kölcsönös kedvezmények kihasználása,
- a körzetek gazdaságának és szinergiáinak feltáró értelmezése, ami magában foglalja az olasz iskolát (Becattini 1990), a francia „közelség”-elméletet (Gilly és Torre, 2000), a helyi innovatív környezettel kapcsolatos GREMI⁷-elméletet (Camagni és Maillat 2006) és Michael Storper koncepcióját a kihasználatlan egymásrataltságról (Storper 1995). A kis távolság vagy a helyi környezet bizonytalanságot csökkentő tényező. Ez az ismeretek szocializált áramlásában, valamint a kooperáció szorosabbá válásában nyilvánul meg. Mindezek kihatnak a helyi munkaerőpiacra, és ebben a folyamatban szerepet játszik a kollektív tanulás is.

A fentiekben említett összes tényező hozzájárul, de nem helyettesíti a hagyományos és funkcionális megközelítést. A területi tőke koncepciója először az OECD *Territorial Outlook* kiadványában

⁷ GREMI – Groupe de Recherche Européen sur les Milieux Innovateurs, - Université de Paris 1, az 1980-as évek közepétől működik Párizsban

(OECD 2001) egy regionális politikával kapcsolatos írásban jelent meg, majd ezt követően az Európai Unió Bizottságának kiadványa (*DG Regio*) említette. Minden régió specifikus területi tőkével rendelkezik, amely különbözik más területekétől, és nagyobb hozamot biztosít egyes specifikus beruházások esetén, mivel ezek jobban illenek az adott helyhez, és képesek jobban hasznosítani annak erőforrásait, lehetőségeit.

A területi fejlesztési politika elsődlegesen a területi tőke kibontakoztatását hivatott előmozdítani az adott területen (Európai Bizottság 2005). A jelenlegi kutatásokból egyértelműen következik, hogy e szempontból a terület jobb kifejezés, mint a *tér*, ha az alábbi alkotóelemekre utalunk:

- helyhez kötött külső tényezők rendszere, mind pénzügyi (ahol a kedvező hatások a piaci tranzakciókon keresztül érvényesülnek) és technológiai (ahol a kedvező hatásokat a források közelsége jelenti),
- helyhez kötött termelési tevékenységek rendszere, hagyományok, szakértelem és tudás,
- helyi kapcsolatok rendszere, amely szociális, pszichológiai és politikai természetű tőkét alkot, ezzel fokozva a helyi tényezők statikus és dinamikus termelékenységét,
- kulturális tényezők és értékek rendszere, amely értelmet ad a lokális gyakorlatnak és struktúráknak, kiemeli azok jelentőségét, egyszersmind meghatározza a helyi identitásokat. Abban az esetben azonnal közgazdasági értéké alakul, ha piacképes terméké, áruvá vagy szolgáltatássá válik. Ezen túlmenően bátoríthatja a helyi kapacitásokat a meglévő potenciális lehetőségek még jobb kihasználására.
- a helyi irányítási modellt meghatározó szabályok és gyakorlat rendszere.

A fentiekkel összhangban az OECD meghatározott egy terjedelmes listát, amely a területi tőkét meghatározó tényezőket veszi számításba. Ez tartalmazza a hagyományos anyagi erőforrásokat és a legújabban feltárt nem anyagi jellegű erőforrásokat egyaránt: a terület földrajzi helyzetét, nagyságát, a termelési lehetőségeket, klímát, hagyományokat, természeti erőforrásokat, az életminőséget, az agglomeráció gazdagságát, de ezen kívül tartalmazhatja az üzletre pozitívan ható más ipari körzeteket és egyéb üzleti hálózatokat is, amelyek csökkentik a szállítási költségeket. Más tényezők a nem közvetített kölcsönös függőségek közé sorolhatók, mint például a befogadó készség, szokások és informális szabályok, amelyek képessé teszik a gazdaság szereplőit az együttműködésre bizonytalan helyzetekben is, de ide sorolható a szolidaritás, a kölcsönös segítségnyújtás, az új eszmék befogadása, amelyek gyakran az ugyanabban a szektorban működő kis- és közepes nagyságú vállalkozásokban fejlődnek ki.

Végül Marshall szerint létezik egy megfoghatatlan tényező, olyasmi, ami „a levegőben van”, amit környezetnek neveznek, amely az intézmények, szabályok, a gyakorlat, a termelők, kutatók és „politikacsinálók” összhatásának az eredménye, mindezek aztán bizonyos kreativitást, innovációs képességet generálnak (OECD 2001).

3. A területi tőkerendszertan

A területi tőke lehetséges alkotó elemei, két fő irányra építkeznek:

- **rivalizálás:** közösségi és privát termékek, csoportos és nem tisztán csoportos termékek, melyek közös osztályba sorolhatók
- **anyagiak:** konkrét termékek, nem konkrét termékek, valamint egy köztes osztály, ahova a vegyes elemeket tartalmazó alkotók sorolhatók

A szabályok, szabályozók és a hatóságok megfelelő összhangja szükséges a kiegyensúlyozott és jó működéshez, de fontosak a helyi irányítás új formái is, amelyek egyezményekre, kooperációra és a magán illetve a közösségi szinergiákra épülnek. Mindezek eredményeképpen olyan teljesítmények születnek, amelyek felülmúlják a hagyományos kormányzati intervenciók által generáltakat.

Közjavak és források

A hagyományos közjavak közé sorolható általánosságban a tőke és az infrastruktúra. Ezek képezik egy adott terület vonzerejének az alapját, és olyan külső tényezőket is tartalmaznak, amelyek

képesek fokozni a helyi termelés nyereségességét. Két dolog azonban korlátozhatja ezen erőforrások teljes körű hasznosítását, nevezetesen a fenntartható kihasználtság és a növekvő földhasználati díjak, amelyek a lehetséges profit nagy hányadát felemésztik. A föld védelme érdekében a kedvezőtlen hatásokat semlegesíteni képes lépésekre és politikára, valamint megerősített szabályozókra van szükség. Környezeti vagy tájképi károkozás esetén a kárt okozó adóval sújtható, ami fedezi a természeti erőforrások helyreállítására, illetve a karbantartásra fordított költségeket.

Köztes, vegyes rivalizálású javak

A köztes, vegyes rivalizálású termékek körébe sorolható a közlekedési hálózat, a kommunikáció és az energia, a társadalmi javak, a kollektív javak, melyek egyéni és társadalmi tulajdonosokból állnak, mint például a városi és falusi földterületek, valamint ide tartozik a köztesnek tekinthető kulturális örökség rendszere. Az első kategória általában hatósági ellenőrzés alá tartozik, ami garancia a korrekt hozzáférésre, nincsenek monopol árak és megfelelő a hálózat/ vagyontárgyak karbantartása. Az utolsó két kategória közelebbi figyelmet érdemel. Ezek főként olyan közösségi vagy kollektív javakból tevődnek össze, amelyekre egyaránt hatással van a túlkínálat és a szabadpiaci hatások. Ezért aztán az ellenőrzésre és az ösztönző erőre egyaránt szükség van azért, hogy biztosítani lehessen a lehetséges kedvező körülményeket.

A játékelmélet nem teszi lehetővé, hogy rövidtávon kizárjuk egyes felhasználók opportunistá magatartását (Grefe 2004). A szigorúan egyéni kiegészítő javak esetében (például egy történelmi városmag, ahol vegyes tulajdonjogok vannak érvényben és jellemző az egyéni és közösségi vagyon keveredése) a kooperatív viselkedés hosszú távú előnyei egyértelműek. Ennek belátása a tulajdonosok kulturális és gazdasági homogenitásától nagymértékben függ. Ebben az esetben a valahová tartozás érzésének és a területi lojalitásnak fontos szerep jut a hosszú távú üzleti perspektívák szem előtt tartása mellett, ami a környezeti hatással kiegészülve kedvező kollektív cselekvést eredményezhet egyszerű közösségi és magán megállapodásokkal és a helyi szinergiákkal kiegészülve. Ez esetben maga a környezet (milió) lehet az igazi területi tőke, utat engedve a helyi erőforrások hosszú távú és hatékony kihasználásának.

Privát állandó tőke és használatidő-köteles javak

Természetesen az állandó magán tőke hagyományos komponense a területi tőkének. Rövidtávon területi erőforrásnak tekinthető, ami bizonyos előnyöket kínál a világkereskedelem igényeinek bővülése következtében, hosszú távon viszont illékony és mobillá válhat. Mindazonáltal a helyi erőforrások része maradhat, amennyiben a helyi, kevésbé mobil tényezők, mint például a szakértelem, tudás és vállalkozó szellem erre készítetik. Ugyanebbe az osztályba sorolható a külső pénzügyi feltétel (kemény), ami nagy értékű tőke vagyontárgyakat vagy köztes termékeket tartalmazhat, amelyeket helyben állítottak elő és a piacon értékesítettek.

A harmadik kategóriába azok a már említett közösségi termékek sorolhatók, amelyekre használati díjat vetettek ki, különösen abban az esetben, ha az teljesen fedezi az előállítás és a karbantartás költségeit.

Társadalmi tőke

A nem kézzelfogható termékek között található, közösségi illetve kollektív természetűnek mondható a társadalmi tőke. Maga a koncepció (Coleman 1990. Putnam 1993) manapság kellőképpen megalapozottnak tekinthető, azonban gazdasági természetét és alkotóelemeit illetően még nincs teljes egyetértés. A társadalmi tőkét úgy definiálhatjuk, mint a normák és értékek összességét, ami aztán irányt szab az emberek közötti interakcióknak, intézményeknek, a különböző társadalmi résztvevők között fennálló kapcsolatok rendszerének és úgy általában a társadalom általános kohéziójának. Egy szóval a társadalmi tőke olyan kötőanyag, ami összetartja a társadalmat.

A társadalmi tőke a közgazdászok számára magában hordozza a szabályok által képviselt tőkét, a szokásokat és kapcsolatokat, amelyek utat nyitnak a gondolatok kicserélésének és az innovációnak,

ami aztán kihat a gazdasági fejlődésre. Majdnem teljesen egységesen elfogadott nézet, hogy egy jól működő piachoz szükség van elfogadott normákra, valamint intézményekre és modellekre, amelyek irányt mutatnak a szereplők számára. Mindezek csökkentik a tranzakciók költségeit, biztosítják a szerződések figyelembe vételét és megvalósítását, valamint az esetleges vitákat gyorsan rendezik.

Mindazonáltal a társadalmi tőke koncepciója problémákat és félreértéseket is tartalmaz analitikus és nyelvi vonatkozásban egyaránt, ami viszont akadályozza teljes körű elfogadását. A tőke kifejezés azt jelzi, hogy olyan vagyontömről van szó, amely hosszú időn keresztül halmozódott fel és jótékony hatással volt az elért eredményekre, tehát nem csupán értékek és társadalmi szervezetek rendszere. A társadalmi tőke és annak gyarapodása lassú történelmi folyamat eredménye. Eredeti funkciója szerint nem kötődik gazdasági célokhoz, különösen nem a gazdasági hatékonyság növeléséhez. Ezért mellékterméknek tekinthető, amely már korábban létrejött a társadalmi kapcsolatok kiépülése során más célok elérése érdekében. Társadalmi terméknek – *nem* pedig egy kvantifikálható, termelésben felhasznált *inputnak* – lehet tekinteni, ami azonban keretbe foglalja az egész gazdasági rendszert, ezzel is növelve más tényezők hatékonyságát. Ebben az összefüggésben helyénvalóbb lenne, ha a társadalmi tőke és egy másik jól ismert gazdasági tényező, a technológiai ismeretek közé egyenlőség jelet tennénk. Ez utóbbi képes a termelési tényezők általános hatékonyságának növelésére.

Az intézmények, szabályok és normák tulajdonképpen arra hivatottak, hogy csökkentsék a tranzakciós vagy a piachasználati költségeket. Garanciákkal és kötelezettségekkel látják el a szerződéseket, hatékonyan kezeljék a vállalati jogi és vállalatirányítási problémákat, az érdekütközéseket és monopol helyzeteket: röviden tehát kedvező üzleti klímát teremtenek, aminek haszonélvezői a helyi vállalatok, de jelentős vonzerőt jelentenek a külső vállalatok számára is. A társadalmi hálózatok és egyesületek célja, hogy csökkentsék az információ költségeit (és növeljék az információ elérhetőségét) elsősorban a már meglévő és potenciális kereskedelmi partnerek számára. Bővítik a potenciális piacokat, segítik a helytelen viselkedési formák feltárását és szankcionálását, továbbá hozzájárulnak a helyes gyakorlat elterjedéséhez. A konvenciók és a közös értékek megkönnyítik a kollektív cselekvést az ügyfelek között. Sok esetben csak az egyidejű döntéshozatal képes a költségek csökkentésére, ezáltal komoly projektek válhatnak nyereségessé és kivitelezhetővé. A bizalom és az elismerés táplálja a kapcsolatokat, elősegíti az ismétlődő szerződéskötést, a kooperációt (stratégiai szövetség, fogyasztók és termelők közötti egyezmény) vagy az egyéni és közösségi szereplők közötti partneri kapcsolat kialakulását. A társadalmi tőke gazdasági tevékenységbe kifejtett lényeges szerepe minden esetben teljesen egyértelmű.

Kapcsolati tőke

A társadalmi tőke értelmezhető rendszerben vagy elemenként, ettől függően a hangsúly a gazdasági szerepvállalás általános vagy szelektív értelmezésére tevődik. Bizton állítható, hogy amíg társadalom létezik, társadalmi tőke is lesz. A kapcsolati tőkét bilaterális és multilaterális kapcsolatokként értelmezhetjük, amit a helyi szereplők hoztak létre a helyi környezeten belül és kívül. Ebben a tevékenységükben segítségükre voltak a könnyen elérhető interakciók, a bizalom, a közösen vallott viselkedési modellek és értékek. Ebben az értelemben a kapcsolati tőke megegyezik a helyi milióval, ami azt jelenti, hogy számos közeli kapcsolat összehozza és integrálja a helyi termelési rendszert a helyi szereplők, képviselők, az ipari kultúra együttes jelenléte mellett, ahol a kollektív tanulás egy dinamikus helyi folyamatként megy végbe. A földrajzi értelemben vett közelség összhangba kerül a társadalmi-kulturális közelséggel. Fellelhetők az elfogadott viselkedési normák, a kölcsönös bizalom, a közös nyelv és képviselő, valamint az erkölcs és az elfogadott normák.

A helyi (környezet) milió, következőképp a kapcsolati tőke szerepe gazdaságelméleti értelemben a kognitív következmények azon három típusához kapcsolódik, amelyek támogatják és kiegészítik az információk normális körforgásának a mechanizmusát és koordinációját a piaci résztvevők között. Ezek a bizonytalanság csökkentése a döntési és innovatív folyamatokban (a potenciális versenytársak közötti információ és ellenőrzés átkódolásával), továbbá a gazdasági szereplők közötti előzetes koordináció a közös fellépés érdekében, valamint a kollektív tanulás, ami a helyi munkaerő piacon jelentkezik, és javítja az egyes kompetenciákat, a tudást és szakértelmet. A

kapcsolati tőke és a környezeti hatások egy köztes osztályba sorolhatók, ahol jellemzően kollektív erőfeszítések és beruházások kínálják a jótékony hatásukat, amelyek különösen akkor hasznosíthatók, ha a szelektíven kiválasztott együttműködő felek közös identitást, hasonló érdeklődést és értékeket vallanak.

Humán tőke

A humán tőkét manapság úgy emlegetik, mint fundamentális tőkeelemet, amely mindenhol rendelkezésre áll, ezért regionális területek is részt vállalhatnak a nemzetközi versenyben, miközben erősítik a helyi termelést, és külföldi befektetőket is vonzanak. Az endogén növekedési elméletek már régóta kifejlesztették a formális növekedési modellek koncepcióját (Lucas 1988, Romer 1990). Ezáltal elkezdődött egy szignifikáns és gyümölcsöző konvergencia folyamat a stilizáló és a kvalitatív, úgynevezett „bottom-up” fejlesztési elméletek között. A humán tőke – ha megfelelően fejlett és analitikusan strukturált – a területi tőkével párhuzamosan az összekötő kapocs szerepét töltheti be a növekedési és fejlesztési teóriák között.

Agglomerációs gazdaság, összeköttetés és fogadókészség

A területi tőke bizonyos elemei a vegyes – kemény és puha – közösségi vagy kollektív javak osztályába sorolhatók:

- Agglomerációs gazdaságok vagy területi gazdaságok. A városok és ipari övezetek úgy tekinthetők, mint a termelés területi szervezetének és a társadalmi interakciók legrégebbi típusai. A meglévő földrajzi és gazdasági különbségek ellenére (közelség, jelentős volumenű tevékenység, a társadalmi tőke koncentrációja, az interakciók nagy száma, magas fokú kohéziója, valamint a valahova tartozás érzése) elméleti értelemben egyértelmű hasonlóságot mutatnak. Mindezek kedvezően hatnak olyan gazdasági előnyökre, mint például a tranzakciós költségek csökkentése, a munkamegosztás.
- Összeköttetés, ami alatt azok a feltételek értendők, amelyek során az egyének célirányosan használják ki a fizikai elérhetőséget az információszerzés vagy a véleménycsere céljából.
- Fogadókészség, az egyének az a képessége, hogy a legjobban hasznosítsa a különböző szolgáltatások és információk által felkínált lehetőségeket.
- A tudásfelhalmozás és -elosztás területén használatos (elsősorban szolgáltató ügynökségek által működtetett) eszközök, amelyek lehetővé teszik a kutatóintézetek és cégek közötti interakciót, ennek elsődleges célja a tudásanyag elosztása az érdekelt felek között.

Kooperációs hálózatok

A területi tőke ezen kategóriája, az *innovációs potenciál* középpontjában található. Konkrét és nem kézzel fogható forrásokat, produktumokat és szolgáltatásokat integrál, amelyeket hagyományos közösségi/egyéni vagy egyének közötti kooperáció keretében állítottak elő. Stratégiai szövetségese a K+F-nek, feladata még a tudás megszerzése és terjesztése. A közösségi és egyéni stratégiai partnerség előnyei azonban nem merülnek ki a tudással való gazdálkodásban. A stratégia azt is lehetővé teszi, hogy figyelemreméltó eredmények szülessenek a jelentős városi szolgáltatások fejlesztése során (a partnerek közötti előzetes koordináció jótékony hatású a magánszféra nyereségességére és a társadalmi hatékonyságra egyaránt).

A területi és földhasználati tervezés irányításának új formáiban gyakoriak a piaci és kormányzati hibák, valamint jellemzők a koordinációs stratégiákban rejlő jelentős kockázatok, és a nem kielégítő eredmények, amennyiben az együttműködést szabályozó döntéseket nem ellenőrzik (OECD 2001).

A fent említett valamennyi esetben a tőke kifejezést csakis biztos gazdasági háttér esetében lehet használni: a kapcsolati tőke és a kooperációs megállapodások létrehozása költséges befektetés, amelyet – implicit és költségigényes természetéből fakadóan – gyakran nem vesznek kellően figyelembe (időgazdálkodás, szervezeti költségek, kudarcveszély vagy a potenciális partnerek opportunistá magatartása).

Kapcsolati privát szolgáltatások

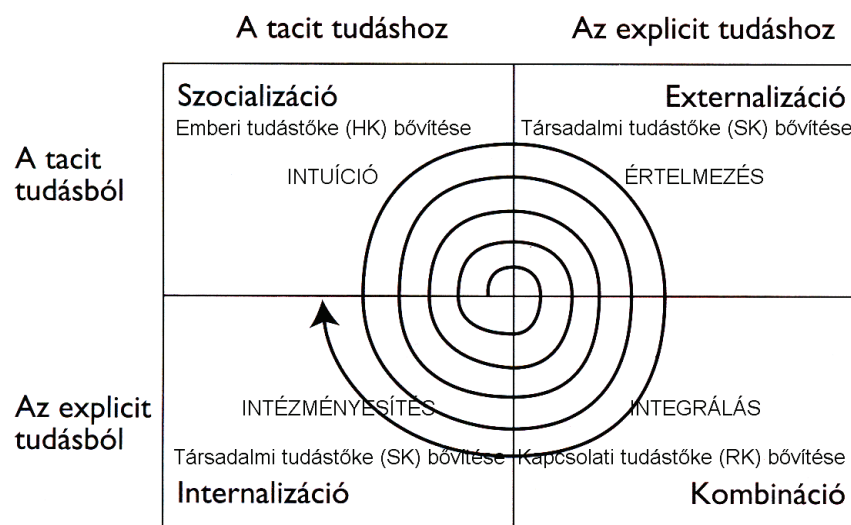
Természetesen számos esetben, kapcsolati természetű szolgáltatásokat kizárólag a piac állíthat elő: például, ha cégek keresnek külső partnereket és termelőket (pénzügyi intézeteken vagy specializált konzulens ügynökségeken keresztül) vagy a technológiai transzfer, partnerség vagy terjesztés esetében. Az egyetemi kapcsolódások szintén a potenciális területi források körébe tartoznak, amelyeket támogathatnak belső szabályok és pénzügyi vagy valós ösztönzések.

4. A területi tőkeelemek dinamikája - ismeretspirál

A kognitív és társadalmi távolság „a képzeletünkben létező távolság”, illetve „az egyes társadalmi rétegek közötti különbözőség (elfogadottság)” (Rechnitzer és Lengyel 2004) láthatatlan, nehezen mérhető. Az, hogy az egyes társadalmakat, kultúrákat mennyire érezzük közelebbinek vagy távolabbinak, attól is nagyban függ, hogy milyen nagyságú kapcsolati tőkével bír az adott régió. A gyakori kommunikáció, a hálózatépítés, a több és pozitív információ egyrészt csökkenti a régiók és társadalmak közötti kognitív távolságot, miközben növeli a régió kapcsolati tőkéjét, s ezen keresztül a régió humán és társadalmi tőkáját, életszínvonalát is.

Az egyes területeken belüli interakciók és bizalom mértéke (RK) generálja és határozza meg a tudás terjedését (HK) és az abból származó nyereséget. A társadalmi intézmények és a regionális infrastrukturális és szervezeti hálózat kiépítettségének foka (SK) határozza meg az interakciók gyakoriságát (RK), amelyek inputként szolgálnak az innovációs termékfejlesztésben a tudás bővülése révén (HK). Így a megszerzhető tudás és emberi tőke abba a térbe határolódik be, amelyben a kapcsolatok működnek. Ha a közösség a kapcsolatok révén erőssé válik, akkor az adott társadalomnak lehetősége nyílik a felemelkedésre. Ha nem hiszünk ebben, akkor elkezdődik „egymás könyörtelen kiszorítása, a kooperatív stratégiák helyett a zéróösszegű játékok világa” (Pogátsa, 2007). A kapcsolati és bizalmi elemek előfeltételeinek megteremtése nélkül a közösség és az együttműködés hiányáról beszélhetünk. Olyan környezetre van szükség, amely megkönnyíti az alábbi folyamatok generálását a helyi gazdaságban (Kengyel 2004).

Polányi szerint a tudásnak két alapvető típusát lehet megkülönböztetni, az explicit és a rejtett (tacit) tudást. „Az explicit tudás leírható, formába öltethető, dokumentumokban, adatbázisokban rögzíthető. A rejtett tudás nem fejezhető ki ilyen módon: az egyszerűen az emberek fejében van” (Chikán, 2005). Nonaka és Takeuchi szerint a gazdaság szereplőinek „fel kell ismerni a szótlan, vagyis a tacit tudás jelentőségét, s azt is, hogy ez miben különbözik az explicit ismeretektől, vagyis mindattól, amit formálisan tudunk” (Mintzberg 2005).

1. ábra: A területi tőkeelemek dinamikája - ismeretspirál [2008]

Forrás: Tóth B. (2008) Nonaka és Takeuchi nyomán (idézi Mintzberg (2005))

Az 1. ábrán bemutatott ismeretspirál, amely a tanulás folyamatát mutatja be, arra ad választ, hogy a tudáskonvertálás egyes típusainál, a láthatatlan területi tőke mely eleme tölt be kiemelkedő funkciót.

- A *szocializáció* a tacit tudás, gyakran nyelvhasználat nélküli, például közvetlen tapasztalati elsajátításának a folyamata. A szocializáció kapcsán fontos szerepet játszik az emberi tudástőke (HK) bővítésének a folyamata.
- Az *externalizáció* explicitté teszi a tudást, gyakran beszélgetés, párbeszéd és nyelvhasználati módok segítségével. Az értelmezés összeszedi az egyéni tanuláshoz a tudatos elemeit, és megosztja a csoporttal. Ezzel a szervezeti/társadalmi tudástőke (SK) bővül, mert az átadni kívánt ismeretanyag serkentőleg hat a termelékenységre azon a területen, ahol még ez nem ismert.
- A *kombináció* összekapcsolja és az egyik személytől a másik felé továbbítja a formálisan rögzített tudást. Egyértelműen ez a kapcsolati tőke (RK) bővítésének a területe. A kapcsolati tudástőke azért fontos, mert az érintettekkel való kapcsolatok tudástartalmát regionális szinten is bővíteni kell a települési környezetbe való beágyazottság segítségével. Tudásmegosztással, kölcsönös alkalmazkodással, interaktív rendszerekkel integrálni kell az ismeretanyagot. Az integrálás szinergiát teremt.
- Az *internalizáció* passzív, tacit formájúvá teszi az explicit tudást, amikor az emberek internalizálják, belsővé teszik azokat. Ez az, ami megmarad, amikor a párbeszédet folytató felek a tárgyalásról hazamennek. Az intézményesítés „beépíti az új ismereteket, beágyazva azokat rendszerekbe, struktúrákba, rutinfeladatokba és gyakorlati eljárásokba” (Mintzberg, 2005). Ez ugyancsak a szervezeti/társadalmi tőke (SK) bővülésének a területe.

Minden tanulás és kapcsolat kulcsa a fent bemutatott tudásspirál, amelynek lényege, hogy „négy folyamat dinamikus kölcsönhatásba lép egymással” (Mintzberg, 2005). Ez a dinamizmus, evolúciós folyamatként értékelhető, amely azt jelenti, hogy az ismeretspirál körei az együttműködés erősödésével egyre nagyobbak lesznek. Ahogy a kooperáció egyre szélesebb és mélyebb lesz, úgy nő a kör sugara a mátrixban.

A tér által rendkívüli mértékben behatárolt, hogy a partnerek milyen tudást képesek megszerezni interakciók révén. Ezért kell arra törekedni, hogy az adott gazdasági térben:

- minél szélesebb és mélyebb kapcsolati tőkét építsen ki az adott gazdálkodó vagy régió (csökkentve ezzel a kognitív és társadalmi távolságot);
- képes legyen az interakciók révén a tudást átadni és befogadni partnereitől.

Smith és Dematteis (Grabher 2004) szerint a kapcsolati tőke és a hálózatépítés a kulcstényező a vállalatok, városok és régiók fejlődésében. Segítségével olyan innovatív hálózatok jönnek létre, melyek minimalizálják a jó tapasztalatok egyéni átvételéből fakadó gyengeségeket. A tudás- és kapcsolatigényes fejlődés olyan stratégiákat alakít ki, melynek effektív információs infrastruktúrával kell bírnia, hálózatépítést generál, csökkenti a visszasodró hatásokat és a kognitív távolságot, és emeli a gazdaság szereplőinek életszínvonalát.

5. Összefoglalás

A koncepció a területi vagyon széles spektrumát teszi az elemzések tárgyává, konkrétakat és nem konkrétakat, egyénieket, közösségeket illetve egyes természetűeket. Ezen vagyontárgyakat vagy konkrétan előállítják (közösségi és magán termelők), vagy a történelem és a „Teremtő” hozza létre (kulturális és természeti értékek, mindkettő fenntartási és működtetési költségeket igényel). Nem anyagi természetük ellenére tudatosan hozták őket létre (koordinációs és irányítási hálózatok) vagy pedig nem szándékosan állították elő a társadalmi interakciók közben. Minden esetben egymást követő termelési ciklusokról van szó és a szokásos felhalmozási-csökkenési folyamatok játszódnak le, ugyanúgy, mint a tényleges konkrét tőke esetében. Legtöbb esetben a felhalmozási folyamat költséges, kivéve azt az esetet, amikor szocializált folyamatok mennek végbe területi kontextusban, aminek eredménye: nem anyagi jellegű értékek létrehozása.

A területi tőke szerepe abban rejlik, hogy növeli a helyi termelő tevékenység hatékonyságát. A területi tőke egyes elemeinek stilizált elemzésekor szükséges lehet azok kvantitatív mérése. A pontos mérhetőség lehetetlen, ezért sokszor egyenlőség jelet tesznek a területi tőke hatása és a technológiai fejlődés közé, azonban ez nem járható út, ha ezt tennénk az csupán saját tudatlanságunkat mutatná.

A területi tőke alkotóelemeit két dimenzió határozza meg: a rivalizálás és a materiális jelleg. Ez az osztályozás túllépett a hagyományos nézeten, amely csupán a tisztán egyéni és tisztán társadalmi termékeket, valamint a humán és társadalmi tőkét foglalta magába. Előtérbe került a társadalmi termékek köztes osztálya, ami szoros kapcsolatokat foglal magában, illetve tételez fel, és úgy tűnik, hogy jelentős tényező a helyi fejlődési folyamatok irányításában. Másrészt adottak a tulajdonosi hálózatok, amelyek kemény (hard) természetűek, ha konkrétak, vagy puhák (soft), amennyiben kooperációs szerződések illetve közösségi szolgáltatások megteremtéséről van szó. Mindkét esetben az irányítás új módozatát kell megvalósítani, azzal a céllal, hogy az maximálisan szolgálja a helyi közösség tagjainak érdekét. Ebben a tekintetben a társadalmi vagy kapcsolati tőke jelenléte rendkívül hasznos, ami a bizalomban és az együttműködési hajlamban jut kifejezésre.

A társadalompolitikának támogatnia kell a kapcsolati tevékenységeket, mint például a közös projekteket, terveket, amelyeket az előzőekben említett szereplők hajtanak végre helyi vagy regionális szinteken, ezen kívül támogatni kell olyan szolgáltatásokat, amelyek összekölik a tudomány eredményeit az üzleti gyakorlattal (ötletek, mint például a kutatás- és fejlesztés-transzfer). Még általánosabban fogalmazva a helyi és regionális szintű politika formálójának olyan új szerepet ad, ami a résztvevők közötti kapcsolatokat és kooperációt hivatott segíteni.

Irodalom:

- Camagni R. 2004: "Uncertainty, social capital and community governance: the city as a Milieu", in R. Capello, P. Nijkamp (eds.), *Urban dynamics and growth: advances in urban economics*, Amsterdam, Elsevier, 2004, 121-152
- Camagni R., Capello R. 2002: "Milieux Innovateurs and Collective Learning: From Concepts to Measurement", in Acs Z., de Groot H. e Nijkamp P. (eds.), *The Emergence of the Knowledge Economy: A Regional Perspective*, Springer Verlag, Berlin, pp. 15-45
- Camagni R., Maillat D. (eds.) 2006: *Milieux innovateurs: théorie et politiques*, Economica, Paris
- Camagni, R. 1999: 'The city as a milieu: applying GREMI's approach to urban evolution', *Revue d'Economie Régionale et Urbaine*, 3, 591-606
- Chikán A. 2005: *Vállalatgazdaságtan*. Aula Kiadó, Budapest, 323-325. oldal
- Coleman J.S. 1990: *Foundations of social theory*, Harvard Univ. Press, Cambridge Mass.
- European Commission 2005: *Territorial state and perspectives of the European Union, Scoping document and summary of political messages, may 16 evolution'*, *Revue d'Economie Régionale et Urbaine*, 3, 591-606
- Foray D. 2000: *L'Economie de la Connaissance*, Paris, La Découverte
- Gilly J.P., Torre A. (eds.) 2000: *Dynamiques de Proximité*, L'Harmattan, Paris
- Grabher G. 2004: *Learning in project, remembering in networks? Communitarity, sociality and connectivity in project ecologies*. *European Urban and Regional Studies*, XI. évfolyam 2. szám, 103-123. oldal
- Greffé X. 2004: "Le patrimoine dans la ville", in Camagni R., Maillat D., Matteaccioli A. (2004), 19-44
- Kengyel Ákos 2004: *Az Európai Unió regionális politikája*. Aula Kiadó, Budapest, 36-39. oldal
- Lucas R. 1988: "On the mechanics of economic development", *Journal of Monetary Economics*, vol 22, pp. 3-42
- Malmgren H.B. 1961: *Information expectation and the theory of the firm*, *Quarterly Journal of Economics*, 75, 399-421
- Mintzberg H. 2005: *Stratégiai szafari. Útbaigazítás a stratégiai menedzsmentben*. HVG Kiadó, 228-232. oldal, 240-244. oldal
- Nelson, R., Winter, S. 1982: *An evolutionary theory of economic change*, Cambridge, Mass., Harvard University Press
- OECD 2001: *OECD Territorial Outlook*, Paris

- Pogátsa Zoltán 2007: Éltanuló válságban. Állam és piac a rendszerváltás utáni Magyarországon. Sanoma Budapest Kiadó, Budapest, 196-199. oldal
- Putnam R. D. 1993: Making democracy work, Princeton University Press, Princeton
- Rechnitzer János - Lengyel Imre 2004: Regionális gazdaságtan. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 120. oldal, 228. oldal, 255. oldal
- Review, Papers and Proceedings, vol. 92, 2, 438-453
- Romer P. 1990: "Endogenous technological change", Journal of Political Economy, vol. 98, pp.S71-S102
- Simon H. 1972: From substantive to procedural rationality, in C.B. Mc Guire, R. Radner, Decision and organization, Amsterdam, North Holland
- Storper M. 1995: "The resurgence of regional economies ten years later: the Region of Untraded Interdependencies", European Urban and Regional Studies, n. 2, 191-221.
- Storper M. 2003: "Le economie locali come beni relazionali", in Garofoli G., Impresa e territorio, Il Mulino, Bologna, 169-207
- Világbank 2006: Where is the wealth of nations? Measuring capital for the 21th century. Worldbank, Washington D.C., 13-33. oldal, 85-100. oldal
- Williamson O. 2002: "The lens of contract: private ordering", American Economic